

ОДЕСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ

НІГРЕЄВА Олена Олександрівна

УДК 341.96:347.798 (043.3)

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ШПТЕКИ МОРСЬКОГО СУДНА

Спеціальність 12.00.03 — цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Одеса – 2010

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Одеському національному університеті ім. І.І. Мечникова Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент,
заслужений працівник освіти України
СТРЕЛЬЦОВА Євдокія Джонівна,
Одеський національний університет
ім. І.І. Мечникова,
доцент кафедри загальноправових дисциплін
та міжнародного права

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор,
академік Академії наук вищої школи України
ШИШКА Роман Богданович,
Міжрегіональна фінансово-юридична академія,
завідувач кафедри господарського права і процесу;

кандидат юридичних наук
ЛОГВІНОВА Марія Володимирівна,
Прикарпатський національний університет
ім. В. Стефаника,
доцент кафедри судочинства,
заступник директора Юридичного інституту

Захист відбудеться 10 вересня 2010 р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.03 Одеської національної юридичної академії за адресою: 65009, м. Одеса, Фонтанська дорога, 23.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Одеської національної юридичної академії за адресою: м. Одеса, вул. Піонерська, 2.

Автореферат розісланий 9 серпня 2010 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

П.П. Музиченко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Торговельне мореплавство – одна з тих галузей світової економіки, яка має найбільш швидкий розвиток у наш час. Перш за все, це пов'язано із прискоренням міжнародного товарообміну. Наростання обсягів міжнародної торгівлі, у якій прагне приймати участь також Україна, обумовлює необхідність адекватно швидкого зростання її транспортної галузі. Попри значний транспортний потенціал, що має Україна, багато в чому завдячуючи її географічному положенню, стан вітчизняного транспортного комплексу й, особливо, його морської ланки, потребує покращення. Це, в свою чергу, безпосередньо залежить від правового регулювання, що впорядковує такі процеси.

Як демонструє практика, чинне законодавство не в змозі адекватно регулювати правовідносини з приводу морських перевезень вантажів, пасажирів та багажу, що стрімко змінюються під впливом як зовнішніх, так й внутрішніх чинників. Значна частина положень Кодексу торговельного мореплавства України, прийнятого 23 травня 1995 р., вже за часів розробки втратила свою актуальність, особливо якщо їх порівнювати із законодавчими нормами інших країн, а також міжнародним правом. На фоні специфічності самої сфери торговельного мореплавства, з її міжнародним характером і відсутністю уніфікації правових підходів різних країн в окремих аспектах функціонування морського транспорту, недостатня ефективність морського законодавства України стає ще більш помітною. До цього можна додати, що деякі важливі моменти взагалі лишаються неврегульованими, а це, в свою чергу, породжує складнощі як для учасників відповідних правовідносин, так і для розробки загальної стратегії розвитку морської транспортної галузі України. Отже, виникає необхідність у внесенні змін до Кодексу торговельного мореплавства України.

Правове забезпечення сприятливих умов для кредитування суднобудування є однією із необхідних складових розвитку України як морської держави. Серед проблем, що у цьому зв'язку привертають до себе увагу наукової думки і потребують вирішення, виділяється проблема застосування окремих видів забезпечення виконання зобов'язань у морській галузі. Провідне місце тут посідає іпотека морського судна. Однак в Україні її застосуванню заважають деякі труднощі, перш за все, законодавчого характеру, що робить вкрай складним використання цього дієвого виду забезпечення виконання зобов'язань у кредитних відносинах між банками та судновласниками. Разом із тим, саме його застосування уявляється необхідним, адже переважна кількість суден у світі (до 90 %) будуються за рахунок позикових коштів. Покращенню ситуації із кредитуванням суднобудування в Україні має сприяти розроблення комплексного правового регулювання іпотеки морських суден.

Норми глави 3 розділу X чинного Кодексу торговельного мореплавства України «Морська іпотека» не відповідають ні нормам сучасного цивільного законодавства України, ні нормам міжнародних договорів, зокрема, нормам Міжнародної конвенції про морські застави та іпотеки 1993 р., що була ратифікована Верховною Радою України у 2002 р. Імплементация норм останньої є першочерговим завданням Української держави у світлі дотримання нею

основних принципів міжнародного права, а саме, принципу добросовісного виконання міжнародних зобов'язань.

В зв'язку з цим, дослідження іпотеки морського судна та розроблення рекомендацій щодо вдосконалення існуючого правового регулювання застосування цього виду забезпечення виконання зобов'язань, усунення у ньому прогалин і колізій, його гармонізація із нормами національного та міжнародного права є актуальним та таким, що відповідає практичним потребам сьогодення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано згідно з Указом Президента України № 463/2008 від 20 травня 2008 р. «Про рішення Ради національної оборони і безпеки України від 16 травня 2008 р. «Про заходи щодо забезпечення розвитку України як морської держави», Постановою Кабінету Міністрів України № 1307 від 7 жовтня 2009 р. «Про затвердження Морської доктрини України на період до 2035 року», Постановою Кабінету Міністрів України № 1684 від 9 листопада 2000 р. «Про затвердження Концепції реформування транспортного сектору економіки» та у рамках комплексної теми кафедри загальноправових дисциплін та міжнародного права Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова №153 на 2008 – 2012 рр. «Дослідження проблем удосконалення та розвитку державно-правового устрою України в сучасних умовах».

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є вивчення правових проблем застосування іпотеки морського судна для забезпечення зобов'язань у торговельному мореплаванні та розроблення комплексного механізму правового регулювання іпотеки морського судна як виду забезпечення виконання зобов'язань в Україні, що повинно базуватися на широкому порівняльно-правовому аналізі вітчизняних та іноземних напрацювань у питанні ефективної регламентації іпотечних відносин у галузі торговельного мореплавання. Для досягнення цієї мети визначено такі завдання:

розглянути історичний розвиток відповідних правоположень, як у вітчизняному праві, так і у праві Стародавнього Риму та інших європейських країн;

визначити місце, яке займає іпотека у вітчизняній системі видів забезпечення виконання зобов'язань, а також у системі видів забезпечення, що застосовується у міжнародному торговельному мореплаванні;

розглянути загальне цивільно-правове регулювання іпотечних відносин та на його базі розробити спеціальну модель регулювання іпотеки морського судна;

виокремити основні визначальні риси, притаманні іпотечі морських суден протягом усього періоду її розвитку та існування;

здійснити комплексний аналіз діючого механізму правового регулювання іпотеки морського судна в Україні;

дослідити теоретичні проблеми поняття і змісту іпотеки морського судна;

провести порівняльний аналіз іпотеки та суміжних правових конструкцій у морському праві;

вивчити особливості існуючих підстав виникнення іпотеки морського судна в Україні;

порівняти норми вітчизняного морського права із нормами міжнародних договорів України та надати рекомендації щодо імплементації норм останніх у правове поле України;

провести порівняльно-правовий аналіз норм вітчизняного права, що стосуються використання іпотеки морського судна, із відповідними нормами права в країнах романо-германської та англо-американської правової сім'ї;

розробити комплекс рекомендацій щодо вдосконалення договірної практики встановлення іпотеки морського судна.

Об'єктом дослідження є зобов'язальні правовідносини, що виникають між суб'єктами у зв'язку із застосуванням такого виду забезпечення виконання зобов'язань як іпотека морського судна.

Предметом дослідження є правове регулювання іпотеки морського судна.

Методи дослідження. У процесі роботи були використані загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання. Зокрема, діалектичний метод дозволив комплексно розглянути іпотеку морського судна у процесі її розвитку та трансформації та у взаємному зв'язку з іншими явищами правової та економічної реальності сьогодення. За допомогою системно-структурного методу було визначено місце іпотеки у вітчизняній системі видів забезпечення виконання зобов'язань, а також іпотеки морського судна у системі видів забезпечення виконання зобов'язань у міжнародному торговельному мореплаванні. При зіставленні норм, що регулюють іпотеку морського судна в Україні та зарубіжних країнах, а також при порівняльному аналізі змісту Міжнародної конвенції про морські застави та іпотеки 1993 р. із відповідними нормами вітчизняного законодавства був використаний порівняльно-правовий метод дослідження. Проаналізувати та розтлумачити зміст споріднених правових конструкцій у праві інших країн стало можливим завдяки використанню методу герменевтики. У процесі розроблення визначення іпотеки, з'ясування її необхідних ознак та проведення її опису і класифікації застосовувався формально-логічний метод. Важливу роль у проведенні дослідження відігравав також історичний метод, що дозволив проаналізувати розвиток правового регулювання іпотечних відносин у цілому та іпотеки морського судна зокрема у різні історичні епохи, як у вітчизняному праві, так і у праві європейських країн. Корисним виявився і метод правого моделювання, що надав можливість розробити ефективну модель правового регулювання іпотеки морського судна, яка може бути втілена у життя національним законодавством.

Теоретичним підґрунтям дослідження є наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених у галузі морського, цивільного та міжнародного приватного права – М.М. Агаркова, Ю.О. Авсова, І.А. Базанова, О.Л. Боровіковського, М.І. Брагінського, О.А. Брильова, В.А. Васильєвої, О.В. Венедиктова, В.В. Вітрянського, О.О. Вишневського, О.К. Вишнякова, Д.М. Генкіна, Д.Д. Гріма, Б.М. Гонгало, О.В. Дзери, М.М. Дякович, О.С. Звоницького, О.С. Йоффе, Г.Г. Іванова, І.С. Канзафарової, Л.А. Кассо, О.Д. Кейліна, Ч.Х. Кіннена (С.Н. Kinnane), О.С. Кокіна, В.М. Коссака, О.О. Красавчикова, Н.С. Кузнєцової, В.В. Луця, О.Л. Маковського, О.О. Маковської, Д.І. Мейера, Б.Ф. Мовчановського, О.О. Отраднаної, О.С. Пергамент, І.С. Перетерського, К.П. Победоносцева, І.Й. Пучковської, О.Ф. Скакун, І.В. Спасибо-Фатєєвої, Є.Д. Стрельцової, Уільяма Тетлі (William Tetley), Ю.К. Толстого, Луїджі Трамонтано (Luigi Tramontano), П.А. Фалілеєва, О.Ф. Федорова, Альдо Фіале (Aldo Fiale), Є.О. Харитонова, О.І. Харитонів, Ф.Н. Хопкінса (F.N. Hopkins), О.В. Черних,

П.П. Цитовича, О.М. Шемякіна, Г.Ф. Шершеневича, С.І. Шимона, Р.Б. Шишки, Л.В. Щенникової та ін.

Нормативно-правову базу дисертаційного дослідження склали закони України та підзаконні нормативно-правові акти органів державної влади України, зокрема, Кодекс торговельного мореплавства України 1995 р., Цивільний кодекс України 2003 р., Закон України «Про заставу» 1992 р., Закон України «Про іпотеку» 2003 р., Тимчасовий порядок державної реєстрації іпотек 2004 р. та ін., а також відповідне законодавство зарубіжних країн, що надало можливість провести порівняльний аналіз їхнього змісту. Важливим джерелом дослідження є Міжнародна конвенція про морські застави та іпотеки 1993 р., що була ратифікована Верховною Радою України у 2002 р., а отже, згідно зі ст. 9 Конституції України, стала частиною національного законодавства.

Емпіричною базою дослідження виступили вітчизняна договірна та судова практика, а також відповідна практика країн Європи та США. У процесі проведення дослідження автором були вивчені типові договори іпотеки морських суден, що використовуються при банківському кредитуванні, а також окрема увага була приділена узагальненням судової практики у справах про заставу та іпотеку Верховного суду України та Вищого господарського суду України.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є першим вітчизняним комплексним дослідженням правового регулювання правовідносин, пов'язаних із іпотекою морського судна, що здійснене на порівняльно-правовій основі із відповідними нормами права зарубіжних країн, а також з урахуванням необхідності імплементації у право України положень Міжнародної конвенції про морські застави та іпотеки 1993 р. У межах проведеного дослідження одержано відповідні результати, що мають таку наукову новизну:

уперше:

проведено комплексний та всебічний аналіз норм вітчизняного права, що регулюють застосування іпотеки морського судна, з виявленням існуючих у цих нормах проблемних положень та розробленням власних рекомендації для їхнього вдосконалення;

досліджено відповідність спеціального морського законодавства України щодо іпотеки морського судна загальному цивільному законодавству, що стосується іпотечних відносин; виявлено існуючі колізії загальних та спеціальних правових норм із наданням пропозицій щодо їхнього усунення у спеціальному морському законодавстві;

обґрунтовано необхідність внесення змін у вітчизняний механізм укладання договору іпотеки морського судна і, перш за все, у порядок його реєстрації, із пропозиціями щодо внесення змін у відповідні норми морського законодавства України;

удосконалено:

встановлення необхідних ознак іпотеки за законодавством України, у зв'язку з чим надано рекомендації щодо корегування визначення останніх у вітчизняному законодавстві із метою вирішення наявних проблем у функціонуванні цього виду забезпечення виконання зобов'язань;

визначення правових підстав виникнення іпотеки морського судна із наданням рекомендацій у деталізації в законодавстві таких правовстановлюючих щодо іпотеки морського судна юридичних фактів, як закон та судові рішення;

набуло подальшого розвитку:

дослідження історичного розвитку іпотеки морського судна, починаючи з права Стародавнього світу й закінчуючи сучасністю, що дозволило авторові виявити причини існуючих проблем правового регулювання іпотеки морського судна у діючому законодавстві України та розробити рекомендації щодо їхнього вирішення, враховуючи історичний досвід;

вивчення та узагальнення договірної практики встановлення та функціонування іпотеки морського судна; аналіз практичних аспектів укладання, виконання та припинення договору іпотеки морського судна із розробленням рекомендацій щодо положень відповідних договорів, які б найбільш повно відповідали інтересам сторін;

порівняльний аналіз діючого морського законодавства України та положень Міжнародної конвенції про морські застави та іпотеки 1993 р. із наданням пропозицій щодо імплементації норм останньої у вітчизняне право на виконання взятих на себе Україною міжнародних зобов'язань;

порівняльно-правове дослідження правового регулювання іпотеки морського судна у вітчизняному праві та у праві зарубіжних країн; співставлення відповідних інститутів у праві країн загального та континентального права; виявлення особливостей іноземного правового регулювання, що уявляються корисними для запозичення правом України.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у тому, що його матеріали можуть бути використані у:

науково-дослідницькій сфері – при подальшому науковому розробленні та вдосконаленні правового регулювання іпотеки морського судна;

сфері правотворчості – в процесі законотворчої діяльності, спрямованої на подальший розвиток морського законодавства, усунення наявних прогалин та колізій у правовому регулюванні іпотечних відносин у торговельному мореплаванні;

правозастосовчій діяльності – у процесі укладання, виконання та припинення договорів іпотеки морського судна та розгляду пов'язаних із цим спорів у судах;

навчально-методичній роботі – при підготовці навчальних посібників, навчально-методичної літератури, курсів лекцій по морському праву, розробленні спецкурсів по морському праву і порівняльному правознавству, проведенні лекційних та практичних занять для студентів вищих навчальних закладів та підготовці фахівців у сфері морського транспорту.

Апробація результатів дослідження. Дисертація виконана на кафедрі загальноправових дисциплін та міжнародного права економіко-правового факультету Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова, де вона декілька разів обговорювалася, а отримані у процесі дослідження результати використовувалися при проведенні семінарських занять із навчального курсу «Морське право».

Крім того, основні положення та висновки дисертаційного дослідження доповідалися та обговорювалися, зокрема, на наукових та науково-практичних конференціях: Міжнародній науково-практичній конференції «П'яті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 27–28 жовтня 2006 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Другі Прибузькі юридичні читання»

(м. Миколаїв, 23–24 листопада 2006 р.); IV Міжнародній науково-практичній конференції «Морське право: актуальні питання теорії та практики» (м. Одеса, 24 травня 2007 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Треті Прибузькі юридичні читання» (м. Миколаїв, 23–24 листопада 2007 р.); Міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій 5-річчю заснування Міжнародного гуманітарного університету «Сучасні проблеми, тенденції і перспективи розвитку права в Україні» (м. Одеса, 7–8 грудня 2007 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Морське право: актуальні питання теорії та практики» (м. Одеса, 17–18 квітня 2008 р.); V Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання реформування правової системи України» (м. Луцьк, 30–31 травня 2008 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Право та економіка: генезис, сучасний стан та перспективи розвитку» (м. Одеса, 30 травня 2008 р.); Міжнародній науковій конференції «Сьомі осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 28–29 листопада 2008 р.); Міжнародній науковій конференції «Конституційно-правове регулювання суспільних відносин: минуле, сучасне, майбутнє» (м. Одеса, 27 березня 2009 р.); Міжнародній науковій конференції «Сучасна трансформація центральних та східноєвропейських країн та їхнього права» (м. Люблін, Польща, 27–29 березня 2009 р.); VI Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання реформування правової системи України» (м. Луцьк, 29–30 травня 2009 р.) та ін.

Публікації. Основні теоретичні та практичні положення, висновки й пропозиції, сформульовані у дисертації, знайшли відображення у десяти наукових статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях, що входять до переліку, затвердженого ВАК України, та двадцяти двох тезах доповідей на наукових та науково-практичних конференціях.

Структура дисертації. Відповідно до мети і завдань дослідження дисертація складається із вступу, чотирьох розділів, які охоплюють одинадцять підрозділів, висновків до них, загальних висновків, двох додатків та списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації – 244 сторінки, із них: основний текст – 207 сторінок, додатки – 17 сторінок. Список використаних джерел містить 215 найменувань і розташований на 20 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовується актуальність обраної теми дисертаційного дослідження, її зв'язок із науковими програмами, планами, темами, мета і завдання дослідження, об'єкт і предмет, методи дослідження, наукова новизна та практичне значення одержаних результатів, надаються відомості про апробацію основних положень дослідження та наявні публікації за темою дисертації.

Розділ перший «Загальні закономірності розвитку іпотеки як цивільно-правового виду забезпечення виконання зобов'язань в Україні», що містить три підрозділи, присвячено історичному розвитку інституту іпотеки, а також поняттю іпотеки як виду забезпечення виконання зобов'язань, її властивостям, правовій природі та підставам виникнення.

У **підрозділі 1.1. «Історична ретроспектива виникнення та розвитку іпотеки як цивільно-правового виду забезпечення виконання зобов'язань»**

досліджуються окремі аспекти виникнення та генезису іпотеки як у праві іноземних країн, так і у вітчизняному праві.

Іпотека є одним із найдавніших видів забезпечення виконання зобов'язань. Вона була знайома ще праву Стародавньої Греції, однак суттєвий розвиток отримала саме у праві Стародавнього Риму, де існувала поряд із такими формами застави, як *rihus* і *fiducia*. Остання вбачається прообразом тієї юридичної конструкції, що застосовується у країнах загального права під назвою *mortgage*.

Незважаючи на прогресивність, врегулювання іпотечних відносин у римському праві не було досконалим. За часів Стародавнього Риму так і залишилося нереалізованим одне з основних завдань законодавчої регламентації іпотеки – не була забезпечена її публічність. Це нівелювало позитивний ефект від застосування іпотеки, адже позбавляло потенційних іпотекодержателів можливості отримати всю необхідну інформацію щодо юридичного стану предмета іпотеки.

Правовий доробок римських юристів потрапив згодом до права країн середньовічної Європи та, зокрема, до права Російської імперії, яке застосовувалося для впорядкування іпотечних відносин і на території нинішньої України. Вітчизняне право того періоду регламентувало іпотечні відносини, однак відсутність профільних нормативно-правових актів створювала перешкоди на шляху їхнього розвитку. Разом із тим, ще за тих часів, цивільне право виробило та закріпило основні принципи врегулювання іпотечних відносин, до яких відносилися принципи обов'язковості, гласності, вірогідності, старшинства, необоротності.

Уявляється, що за умови подальшого розвитку правового регулювання іпотечних відносин у СРСР, у вітчизняному праві був би присутній значно більш досконалий правовий режим іпотеки. Однак радянське право взагалі відмовилося від застосування іпотеки у якості виду забезпечення виконання зобов'язань. Будучи відновленою у сучасному українському праві, іпотека отримала широке застосування, з яким, однак, пов'язана низка проблемних питань, як теоретичного, так і практичного характеру.

Підрозділ 1.2. «Характерні властивості та правова природа іпотеки у вітчизняному праві» присвячено визначальним рисам іпотеки як цивільно-правового виду забезпечення виконання зобов'язань.

Іпотека є одним із різновидів застави, а отже їй властиві загальні риси останньої. Вона належить до речових видів забезпечення виконання зобов'язань, але з деякими елементами зобов'язальної природи. Уявляється вірним класифікувати іпотеку як право на чуже майно.

Іпотека являє собою такий вид забезпечення виконання зобов'язань, при застосуванні якого предмет зобов'язання залишається у володінні та користуванні іпотекодавця, а його право розпорядження ним обмежується.

В Україні іпотекою визнається саме застava нерухомого майна. Разом із тим, більш вірним уявляється законодавче поширення застосування іпотеки щодо будь-якого майна, яке підлягає державній реєстрації.

Реєстрація іпотеки, згідно з чинним законодавством, являє собою право іпотекодержателя. Публічність, яка досягається завдяки реєстрації, є однією з фундаментальних основ правового режиму іпотеки, а отже, здається вірним визначити реєстрацію як обов'язок іпотекодавця.

У підрозділі 1.3. «Підстави виникнення іпотечних правовідносин в Україні» розглянуто правовстановлюючі юридичні факти, що спричиняють виникнення іпотеки.

В Україні іпотека може встановлюватися згідно з договором, законом чи судовим рішенням. Останні дві підстави виникнення, зміни та припинення іпотечних правовідносин потребують більш детального нормативного врегулювання із конкретизацією випадків утворення легальної та судової іпотек.

Окреме місце у підрозділі займає цивільно-правова характеристика договору іпотеки як найбільш поширеної підстави виникнення іпотечних правовідносин. Договір іпотеки відноситься до окремої групи договорів із забезпечення виконання зобов'язань, є консенсуальним, двостороннім, несамостійним. Сторонами договору, тобто іпотекодавцем та іпотекодержателем, можуть виступати будь-які особи. Крім боржника за основним зобов'язанням, що забезпечується, іпотекодавцем може виступати також третя особа – майновий поручитель. Важливо відрізнити його від поручителя у відносинах поруки.

Розділ другий «Особливості іпотеки морського судна як специфічного виду забезпечення виконання зобов'язань у торговельному мореплавстві» складається з двох підрозділів, у яких розглядається процес формування та історичного розвитку іпотеки морських суден на забезпечення зобов'язань у торговельному мореплавстві, а також питання розрізнення іпотеки морського судна із іншими видами забезпечення виконання зобов'язань у цій сфері.

У підрозділі 2.1. «Історичні аспекти виникнення та формування інституту іпотеки морського судна» виокремлено основні етапи формування і розвитку іпотеки морських суден у праві різних країн.

Отримавши своє зародження ще у праві античних країн, іпотека морського судна розвивалася протягом наступних сторіч. У праві середньовічної Європи сформувалися дві договірні конструкції, що мали ознаки іпотечних. Одна з них, романська форма, більш характерна для країн Південно-Західної Європи, утворилася під впливом римського права. Фактично вона не виступала абсолютною гарантією прав кредиторів щодо задоволення їхніх вимог за рахунок обтяженого іпотекою майна. Інша, так звана германська форма, являла собою більш дієве забезпечення. Однак, враховуючи те, що її розвиток відбувався у безпосередньому зв'язку із договором позики, довгий час германська форма іпотеки існувала не самостійно, а у межах договору бодмереї.

Незважаючи на те, що за середніх віків відбувалося тільки становлення інституту іпотеки морського судна, правові приписи багатьох країн вимагали надання таким іпотекам ознаки публічності шляхом внесення їх у відповідні відкриті реєстри. Свій сучасний вигляд у праві європейських держав іпотека морського судна отримала тільки наприкінці XIX – на початку XX ст.ст.

Разом із тим, у праві Російської імперії та СРСР цей інститут залишився недорозвиненим. За імперських часів законодавець не приділяв достатньої уваги утворенню нормативно-правового регулювання іпотечних відносин із застосуванням морського судна. Договір бодмереї, запозичений із права західноєвропейських країн, застосовувався, однак у такій модифікації, що знижувала його ефективність у якості способу забезпечення виконання зобов'язань. Що ж до радянського періоду, то через майже цілковите вилучення морських суден із цивільного обігу внаслідок їхньої націоналізації, іпотека

морських суден у СРСР втратила своє практичне призначення, а отже, не отримала належного правового регулювання у законодавстві.

Підрозділ 2.2. «Співвідношення іпотеки морського судна та інших видів забезпечення виконання зобов'язань у торговельному мореплаванні» присвячено виявленню визначальних ознак іпотеки морського судна у її порівнянні із схожими видами забезпечення виконання зобов'язань у торговельному мореплаванні.

Застосування іпотеки морського судна на забезпечення зобов'язань у галузі торговельного мореплавання вимагає її чіткого розмежування із такими сучасними видами забезпечення виконання зобов'язань як морські привілейовані вимоги та притримання, а також із дещо застарілою, однак спорідненою юридичною конструкцією, якою є бодмерея. Їхньому розмежуванню має посприяти застосування більш чіткої термінології при розробці проекту нового Кодексу торговельного мореплавання України чи проекту внесення змін до чинного Кодексу торговельного мореплавання України. Необхідним також є більш обґрунтоване застосування понятійного апарату при перекладі на українську мову міжнародних договорів, зобов'язання за якими бере на себе Україна. Зокрема, мова йде про переклад Міжнародної конвенції про морські застави та іпотеки 1993 р.

Розділ третій «Особливості та динаміка договору іпотеки морського судна за законодавством України» містить три підрозділи, у яких розглянуто укладання, виконання та припинення договору іпотеки морського судна згідно з нормами вітчизняного права.

У **підрозділі 3.1. «Укладання договору іпотеки морського судна»** характеризується форма, якої необхідно дотримуватися при укладанні договору іпотеки морського судна, а також зміст такого договору.

Належне укладання договору іпотеки морського судна вимагає дотримання певної форми, а саме: нотаріально посвідченої письмової форми із подальшою реєстрацією у Державному судовому реєстрі або Судновій книзі України. Остання вимога має бути більш чітко сформульована у розділі X Кодексу торговельного мореплавання України, присвяченому питанням іпотеки суден. У той же час, із неї має бути виключена застаріла вимога щодо ведення Книги запису іпотек. Важливим аспектом реєстрації іпотеки суден, який повинен бути врегульований у морському законодавстві України, є питання реєстрації суден, що будуються. Першим кроком до його вирішення має стати утворення для таких суден окремого реєстру.

В умовах деякої недосконалості нормативно-правового регулювання відносин, пов'язаних із іпотекою морського судна в Україні, учасники відповідних правовідносин мають якомога детальніше врегульовувати усі питання їхньої взаємодії у договорі, що посприє кращому захисту їхніх прав та інтересів. Особливо важливою умовою такого договору є умова щодо його предмета. Предметом договору іпотеки морського судна може виступати не тільки саме судно, але й усі його приналежності, що знаходяться у власності іпотекодавця. Як правило, фрахт, отриманий від експлуатації судна за період обтяження його іпотекою, до предмета іпотеки не входить.

Підрозділ 3.2. «Виконання договору іпотеки морського судна» присвячено питанню належного виконання договору іпотеки морського судна.

Належне виконання договору іпотеки морського судна безпосередньо стосується належного виконання сторонами своїх обов'язків за договором. Аналіз договірної практики дозволяє дійти висновку про те, що основні обов'язки за договором іпотеки морського судна покладаються саме на іпотекодавця, адже предмет такої іпотеки – морське судно – залишається у його володінні та користуванні. Отже, від належного ставлення іпотекодавця до збереження такого предмета безпосередньо залежить ефективне забезпечення прав іпотекодержателя.

У цьому зв'язку іпотекодержатель наділяється достатньо широкими правами, що надають йому можливість здійснювати контроль за фактичним та юридичним станом судна, обтяженого на його користь іпотекою. Перш за все, мова йде про можливість здійснення перевірок, як фактичних, так і документальних. Разом із тим, такі перевірки не повинні заважати комерційній експлуатації судна іпотекодавцем, адже часто саме від неї залежить належне виконання ним основного зобов'язання, на забезпечення якого і була встановлена іпотека. Уявляється зручним для сторін закріпити у договорі певний графік таких перевірок.

На іпотекодавця покладається обов'язок своєчасного інформування іпотекодержателя про виникнення будь-яких загроз щодо погіршення стану судна, його знецінення, висунення вимог третіми особами до іпотекодавця у відношенні судна, а також до самого судна. Корисним є закріплення конкретних строків інформування іпотекодержателя про зазначені обставини, у разі порушення яких іпотекодержатель зможе звернутися до певних заходів для задоволення своїх інтересів. Перш за все, мова йде про отримання ним права щодо звернення стягнення на предмет іпотеки морського судна.

У *підрозділі 3.3. «Припинення договору іпотеки морського судна»* висвітлено основні підстави припинення договору іпотеки морського судна. До них відносяться: припинення основного зобов'язання або закінчення строку дії іпотечного договору; реалізація предмета іпотеки відповідно до Закону України «Про іпотеку»; набуття іпотекодержателем права власності на предмет іпотеки; визнання іпотечного договору недійсним; знищення (втрата) переданої в іпотеку будівлі (споруди), якщо іпотекодавець не відновив її. Крім того, нормами цивільного законодавства передбачені й інші підстави, за наявності яких може бути припинена іпотека морського судна.

У разі невиконання чи неналежного виконання іпотекодавцем морського судна своїх договірних зобов'язань іпотекодержатель отримує право звернути стягнення на предмет іпотеки. Необхідно пам'ятати, що це може бути здійснено за допомогою як судового рішення чи виконавчого напису нотаріуса, так і через укладання договору задоволення вимог іпотекодержателя. Звертаючись до примусової реалізації морського судна з прилюдних торгів, необхідно пам'ятати, що при здійсненні цієї процедури мають бути дотримані не тільки вимоги загального цивільного законодавства України та норми Кодексу торговельного мореплавства України, але й вимоги Міжнародної конвенції про морські застави та іпотеки

1993 р., у відповідність до яких має бути приведено норми зазначеного кодексу.

Розділ четвертий «Міжнародний та іноземний досвід у правовому регулюванні іпотеки морського судна» складається із трьох підрозділів, у яких

послідовно розглядається та аналізується правове регулювання, що надається відносинам іпотеки морського судна на міжнародному рівні, у країнах романо-германської правової сім'ї та у країнах загального права.

Підрозділ 4.1. «Міжнародно-правове регулювання іпотеки морського судна» присвячено аналізу норм тих міжнародних конвенцій, за допомогою яких була проведена уніфікація деяких правоположень, що стосуються встановлення, функціонування та реалізації прав за іпотекою морських суден.

Необхідність міжнародно-правової уніфікації заставного законодавства різних країн у сфері торговельного мореплавства призвела до підписання низки відповідних конвенцій, одна з яких, Міжнародна конвенція про морські застави та іпотеки 1993 р., нещодавно набрала чинності. Коло її учасників продовжує поширюватися. Ця конвенція закріпила принцип визнання застав, іпотек та інших обтяжень такого роду, встановлених щодо судна за законодавством однієї країни, у інших країнах. Необхідними умовами такого визнання є реєстрація обтяження в публічному реєстрі із занесенням до нього необхідного мінімуму інформації щодо самого обтяження та зобов'язання, що ним забезпечується. За нормами конвенції вимоги держателів застав та іпотек морського судна мають, із певними виключеннями, пріоритет при їхньому задоволенні, порівняно з іншими кредиторами.

У підрозділі 4.2. «Правове регулювання іпотеки морського судна у державах романо-германської правової сім'ї» розглянуто основні напрацювання правової науки країн континентального права щодо врегулювання забезпечувальних відносин із застосуванням іпотеки морського судна.

Їхнє дослідження уявляється цікавим, адже правова система України є найбільш спорідненою із правовими системами саме цих країн Європи. Як наслідок, запозичення їхнього досвіду у правовому регулюванні іпотечних відносин не вимагатиме значних зусиль у його адаптації до вітчизняного права.

У країнах зазначеної правової сім'ї іпотека морського судна є поширеним видом забезпечення виконання зобов'язань. Їй притаманна спеціальність, пріоритетність та публічність, що надається іпотеці суден шляхом її реєстрації у певних державних реєстрах, як правило, тих самих, де зареєстровано судно, що обтяжене іпотекою. Відсутність такої реєстрації у деяких країнах призводить до абсолютної недійсності угоди, якою така іпотека встановлюється.

Визначальною рисою правового регулювання іпотеки морського судна у країнах континентального права є достатньо широкі повноваження суду у питаннях встановлення, виконання та припинення відповідних правовідносин. Уявляється, що такий підхід є прогресивним, адже надає можливість більш швидкого та гнучкого реагування на потреби комерційної практики експлуатації суден, проте, його запозичення до національної правової системи можливе тільки із досягненням певного рівня правової культури та правової свідомості суспільства.

Підрозділ 4.3. «Правове регулювання застави морського судна у державах англо-американської правової сім'ї» присвячено нормам права країн англо-американської правової сім'ї, що стосуються іпотеки морського судна.

Історично іпотека у країнах англо-американської правової сім'ї суттєво відрізняється із аналогічним інститутом континентального права. Недарма, навіть переклад терміну mortgage більш адекватний поняттю застави у вітчизняному

праві, а ніж поняттю іпотеки. Змістовна різниця між цими двома юридичними конструкціями полягає у тому, що при обтяженні морського судна іпотекою іпотекодавець залишається її власником, хоча і з обмеженим повноваженням розпорядження. Що ж до класичної конструкції застави морського судна у загальному праві, то заставаодавець такої застави перестає бути власником судна, тимчасово передаючи титул власності заставодержателю, який, однак, зобов'язаний повернути його у разі належного виконання заставодавцем своїх зобов'язань.

Як і право романо-германської, право англо-американської правової сім'ї має свої переваги при врегулюванні відносин застави (іпотеки) морського судна. Серед них можна наголосити на наявності в деяких країнах вимоги обов'язкової реєстрації такого обтяження, широкому колі інструментів захисту прав заставодержателя (іпотекодержателя) у разі порушення його інтересів заставодавцем (іпотекодавцем), пріоритетності судового звернення стягнення на предмет застави (іпотеки).

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і авторські пропозиції щодо вирішення наукової задачі, яка виявляється в необхідності розроблення ефективного правового регулювання іпотеки морського судна в Україні. Найбільш суттєві результати дослідження можуть бути викладені таким чином:

1. У контексті дослідження історичного розвитку правового регулювання іпотеки на окрему увагу заслуговують давньоримські конструкції заставного права, вивчення яких дозволяє простежити зачатки формування різного правового регулювання застави нерухомості, що має місце у наш час у романо-германському та англо-американському праві.

2. Іпотека, як застава нерухомого майна, є різновидом останньої, однак володіє низкою специфічних рис, до яких, зокрема, відноситься особливий характер предмета іпотеки. Ним в Україні виступає нерухоме майно, режим якого штучно поширений також на морські судна. Таке поширення, на нашу думку, є непотрібним, бо вносить зайву плутанину у правове регулювання функціонування зазначених об'єктів, адже, як свідчить іноземний досвід, обтяження іпотекою саме нерухомого майна не є її визначальною характеристикою.

3. Разом із тим, на наш погляд, серед визначальних ознак іпотеки в Україні не вистачає ознаки її публічності, яка вважається за необхідну у праві багатьох країн романо-германської правової сім'ї. У цьому зв'язку вважаємо за потрібне закріпити обов'язковість державної реєстрації іпотеки за умови її нікчемності.

4. Керуючись зазначеними вище положеннями, можна надати наступне визначення іпотеки: іпотека – це різновид застави, що підлягає обов'язковій державній реєстрації у встановленому законом порядку, при якому заставлене майно залишається у володінні та користуванні іпотекодавця та згідно з яким іпотекодержатель має право у разі невиконання боржником забезпеченого іпотекою зобов'язання одержати задоволення своїх вимог за рахунок предмета іпотеки переважно перед іншими кредиторами цього боржника.

5. Наявні у наш час проблеми правового регулювання відносин, пов'язаних із використанням іпотеки морського судна, в певній мірі пояснюються

відсутністю історичних передумов та відповідних напрацювань у вітчизняному праві імперського та радянського періодів. На наш погляд, у такій ситуації корисним є звернення до зарубіжного досвіду правового регулювання зазначених відносин, який нараховує не одне сторіччя. Однак, звісно, нові правові норми, які б забезпечили адекватне потребам сьогодення правове регулювання використання іпотеки морського судна, мають базуватися на загальному вітчизняному цивільно-правовому регулюванні іпотечних відносин і стати його органічною частиною.

6. Однією з проблем правового регулювання відносин іпотеки морського судна залишається неузгодженість положень Закону України «Про іпотеку», що покладає реєстрацію іпотеки на іпотекодержателя, та морського законодавства, з якого слідує, що правомочною особою стосовно реєстрації іпотеки морського судна є іпотекодавець. У цьому аспекті вбачаємо за потрібне розширити коло правомочних щодо реєстрації іпотеки морського судна осіб, надавши ці повноваження як іпотекодержателю, так й іпотекодавцю.

7. Суттєва прогалина вітчизняного іпотечного законодавства стосується іпотеки суден, що будуються. Головним кроком на шляху впорядкування зазначених відносин повинно стати створення в Україні окремого реєстру таких суден із тим, щоб іпотека відповідних суден стала можливою тільки після реєстрації прав на них у цьому реєстрі.

8. На нашу думку, потрібно ввести у законодавство більш чітку дефініцію терміну «судно» та конкретні критерії того, які саме об'єкти, наділені властивостями суден, можуть підпадати під поширюваний на морські судна режим нерухомого майна, що робить їх придатними для обтяження іпотекою у вітчизняному праві. У цьому зв'язку потребує корекції глава 3 розділу X Кодексу торговельного мореплавства України, назва якої, як здається, має бути змінена. Пропонуємо назвати її не «Морська іпотека», а «Іпотека судна».

9. Необхідним є також внесення таких доповнень у Кодекс торговельного мореплавства України, які б чітко визначили ознаки предмета іпотеки морського судна. У цьому контексті, на думку автора, було б вірним передбачити можливість обтяження іпотекою приналежностей морського судна, однак за умови поширення на них права власності іпотекодавця головної речі (морського судна). Із предметом іпотеки морського судна не слід плутати його страхове покриття, а також фрахт, зароблений у зв'язку з експлуатацією судна.

10. Недостатня урегульованість процесу звернення стягнення на предмет іпотеки морського судна у спеціальному законодавстві робить його більш складним. У цьому зв'язку Кодекс торговельного мореплавства України потребує удосконалення та приведення у відповідність як із загальним цивільним законодавством України, так і з ратифікованими нею міжнародно-правовими договорами. Основним міжнародним документом, з яким мають бути узгоджені норми вітчизняного іпотечного законодавства, є Міжнародна конвенція про морські застави та іпотеки 1993 р.

11. Проведений порівняльний аналіз дозволяє дійти висновку про більшу гнучкість правової регламентації забезпечувальних відносин із використанням морського судна у країнах з англо-американською правовою системою. Позитивним надбанням права цих країн є більша гарантованість прав заставодержателя, яка досягається завдяки різноманітним способам вступу ним у

володіння судном у разі невиконання або неналежного виконання заставодавцем основного зобов'язання або ж порушення останнім умов договору застави.

12. Як праву країн континентальної Європи, так і праву країн англо-американської правової сім'ї більшою мірою характерний судовий спосіб звернення стягнення на предмет іпотеки із його подальшим публічним продажем. Уявляється, що саме такий підхід сприяє адекватнішому задоволенню інтересів усіх зацікавлених у предметі іпотеки морського судна осіб, що не завжди може бути досягнуто у випадку укладання договору про задоволення вимог кредитора, а також у випадку примусової реалізації морського судна через виконавчу службу за виконавчим написом нотаріуса, що має місце в Україні. Подальше дослідження іноземного досвіду правового регулювання іпотеки морського судна є корисним для вдосконалення вітчизняного законодавства у цій сфері.

Результати проведеного дослідження відображені у проекті нової редакції глави 3 розділу X Кодексу торговельного мореплавства України та рекомендованому зразку договору іпотеки морського судна, що представлені відповідно у додатках А і Б дисертаційної роботи.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Нігреєва О.О. Іпотека морського судна в системі способів забезпечення виконання зобов'язань /О.О. Нігреєва //Правова держава. – 2007. – Том 9. – Випуск 10. – С.103-106.
2. Нігреєва О.О. Деякі питання реєстрації іпотеки морського судна в Україні /О.О. Нігреєва //Університетські наукові записки (Часопис Хмельницького університету управління та права). – 2007. – Випуск 4. – С.167-171.
3. Нігреєва О.О. Історичний розвиток інституту іпотеки у вітчизняному праві початку ХІХ–ХХ сторіч /О.О. Нігреєва //Правова держава. – 2008. – Том 10. — С.320-325.
4. Нігреєва О.О. Деякі аспекти правового регулювання іпотеки морського судна у країнах романо-германської правової сім'ї /О.О. Нігреєва //Актуальні проблеми держави і права. – 2009. – №45. – С.178-184.
5. Нігреєва О.О. Ще раз до питання про правову природу іпотеки /О.О. Нігреєва //Правова держава. – 2009. – Том 11. – С.27-32.
6. Нігреєва О.О. До питання щодо способів забезпечення виконання зобов'язань у міжнародному торговельному мореплавстві /О.О. Нігреєва //Ринкова економіка: сучасна теорія та практика управління. – 2006. – № 9. – С.247-252.
7. Нігреєва О.О. Окремі питання визначення предмета іпотеки морського судна /О.О. Нігреєва //Ринкова економіка: сучасна теорія та практика управління. – 2007. – Том 10. – Випуск 14. – С.76-81.
8. Нігреєва О.О. Щодо акцесорності як визначальної ознаки іпотеки /О.О. Нігреєва //Ринкова економіка: сучасна теорія та практика управління. – 2008. – Том 11. – Випуск 20. – С.249-252.

9. Нігреєва О.О. До питання про нерухомість як предмет іпотеки /О.О. Нігреєва//Ринкова економіка: сучасна теорія та практика управління. – 2008. – Том 11. – Випуск 22. – С.291-296.
10. Нігреєва О.О. Привілейовані вимоги у законодавстві європейських країн та США (порівняльно-правовий аспект) /О.О. Нігреєва //Ринкова економіка: сучасна теорія та практика управління. – 2009. – Том 12. – Випуск 26. – С.178-181.
11. Нігреєва О.О. До питання про джерела виникнення іпотеки в Україні /О.О. Нігреєва //Визначальні тенденції генезису державності і права: міжнар. наук.-практ. конф., 23–24 листопада 2007 р.: зб. наук. праць. – Миколаїв, 2007. – С.454-457.
12. Нігреєва О.О. Щодо деяких ознак предмета іпотеки морського судна /О.О. Нігреєва //Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету. – 2007. – Випуск 7. – С.186-188.
13. Нігреєва О.О. Договір іпотеки в праві України: окремі питання цивільно-правової класифікації : [зб. наук. праць /за ред. В.І. Терентьєва, О.В. Козаченка] /О.О. Нігреєва. – Миколаїв: Іліон, 2008. – С.195-197.
14. Nigreeva O.O. The Issue of the Ukrainian Maritime Law transformation in the Context of the European Integration /O.O. Nigreeva //Current Transformations of Central and East European States and Their Laws: International Scientific Conference, March 30 – 31, 2009: publication of the materials. – Lublin, 2009. – P. 495-500.
15. Нігреєва О.О. Особливості правового регулювання застави суден у англо-американському праві /О.О. Нігреєва //Морське право: актуальні питання теорії та практики. – 2010. – Вип.5. – С.76-81.
16. Нигреева А.А. Некоторые проблемы, связанные с удовлетворением морских требований /А.А. Нигреева //Право XXI століття: становлення та перспективи розвитку: міжнар. наук.-практ. конф., 23 – 24 листопада 2006 р.: матеріали конф. – Миколаїв, 2006. – С.287-289.
17. Нігреєва О.О. Щодо питання законодавчого вдосконалення деяких аспектів правового регулювання іпотеки морського судна в Україні /О.О. Нігреєва //Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: регіон. наук.-практ. конф., 8 – 9 лютого 2007 р.: матеріали конф. – Львів, 2007. – С.319-321.
18. Нігреєва О.О. До питання про іпотеку морського судна у міжнародному торговельному мореплаванні /О.О. Нігреєва //Проблеми розвитку транспортної галузі та удосконалення транспортного законодавства: всеукр. наук.-практ. конф., 15 червня 2007 р.: матеріали конф. – Одеса, 2007. – С.90-91.
19. Нігреєва О.О. До питання про правову природу іпотеки /О.О. Нігреєва //Актуальні проблеми юридичної науки: міжнар. наук. конф., 26 – 27 жовтня 2007 р.: зб. тез. – Хмельницький, 2007. – С.180-183.
20. Нігреєва О.О. Ще раз про зміст договору іпотеки морського судна /О.О. Нігреєва //Актуальні проблеми цивільного права та цивільного процесу: всеукр. наук.-практ. конф., 27 жовтня 2007 р.: зб. тез. – Донецьк, 2007. – С.284-291.
21. Нігреєва О.О. Бодмерея як історична форма розвитку іпотечних відносин у торговельному мореплаванні /О.О. Нігреєва //62-я научная конференция

- професорсько-преподавельського состава и аспирантов економіко-правового факультета ОНУ ім. І.І. Мечникова, 28 – 30 листопада 2007 г.: матеріали конф. – Одеса, 2007. – С. 24-26.
22. Нігреєва О.О. Щодо деяких рис інституту застави в англо-американському праві /О.О. Нігреєва //Правове життя: сучасний стан та перспективи розвитку: міжнар. наук.-практ. конф., 14 – 15 березня 2008 р.: зб. тез наук. доповідей. – Луцьк, 2008. – С. 192-194.
23. Нігреєва О.О. Щодо проблеми співвідношення морських привілейованих вимог та іпотеки морського судна в міжнародному торговельному мореплаванні /О.О. Нігреєва //Проблеми вдосконалення правового забезпечення прав та основних свобод людини і громадянина: всеукр. міжвуз. наук. конф., 20 квітня 2007 р.: матеріали конф. – Івано-Франківськ, 2007. – С.170-173.
24. Нігреєва О.О. Щодо деяких аспектів припинення іпотеки морського судна в Україні /О.О. Нігреєва //Право та економіка: генезис, сучасний стан та перспективи розвитку: міжнар. наук.-практ. конф., 30 травня 2008 р.: зб. праць. – Одеса, 2008. – С. 354-361.
25. Нігреєва О.О. Щодо публічності як необхідної ознаки іпотеки /О.О. Нігреєва //Актуальні питання реформування правової системи України: міжнар. наук. -практ. конф., 30 – 31 травня 2008 р.: зб. матеріалів. – Луцьк, 2008. – С. 279-281.
26. Нігреєва О.О. Деякі питання укладання договору іпотеки /О.О. Нігреєва //Сборник наукових статей студентів, аспірантів и соискателей економіко-правового факультета ОНУ ім. І.І. Мечникова. – 2008. – Т.7. – С.170-172.
27. Нігреєва О.О. Іпотека у праві Стародавнього Риму: поняття та визначальні характеристики /О.О. Нігреєва //Актуальні проблеми юридичної науки: міжнар. наук.-практ. конф., 28 – 29 листопада 2008 р.: зб. тез. – Хмельницький, 2008. – С.219-221.
28. Нігреєва О.О. Окремі питання звернення стягнення на предмет іпотеки морського судна за законодавством України /О.О. Нігреєва //Життя І.В. Шерешевського як духовна єдність між поколіннями юристів: міжнар. наук. конф., 13 грудня 2008 р.: матеріали конф. – Одеса, 2008. – С.86-89.
29. Нігреєва О.О. Щодо проблем імплементації Конвенції про морські привілейовані вимоги та іпотеки в Україні /О.О. Нігреєва //Конституційно-правове регулювання суспільних відносин: минуле, сучасне, майбутнє: міжнар. наук. конференція, 27 березня 2009 р.: матеріали конф. – Одеса, 2009. – С.155-159.
30. Нігреєва О.О. Договір про задоволення вимог іпотекотримача у світлі змін до Закону України «Про іпотеку» /О.О. Нігреєва //Збірник наукових статей студентів, аспірантів та здобувачів економіко-правового факультету ОНУ ім. І.І. Мечникова. – 2009. – Т.8. – С.82-84.
31. Нігреєва О.О. Об'єкт незавершеного будівництва як предмет іпотеки у світлі змін до Закону України «Про іпотеку» /О.О. Нігреєва //Проблеми вдосконалення правового регулювання щодо забезпечення прав та основних свобод людини і громадянина в Україні: всеукр. наук.-практ. конф., 23 – 24 квітня 2009 р.: матеріали конф. – Івано-Франківськ, 2009. – С.70-72.

32. Нігреєва О.О. Щодо розмежування деяких способів забезпечення виконання зобов'язань у морському праві України /О.О. Нігреєва //Актуальні питання реформування правової системи України: міжнар. наук.-практ. конф., 29 – 30 травня 2009 р.: матеріали конф. – Луцьк, 2009. – С.337-339.

АНОТАЦІЯ

Нігреєва О.О. Правове регулювання іпотеки морського судна. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. – Одеська національна юридична академія, Одеса, 2010.

Дисертація є першим в Україні комплексним дослідженням, присвяченим правовому регулюванню іпотеки морського судна. В роботі наведено поняття іпотеки морського судна. Вивчено визначальні ознаки як іпотеки в цілому, так й іпотеки морського судна зокрема. Проаналізовано підстави встановлення іпотечних правовідносин, надано цивільно-правову характеристику договору як основної підстави виникнення іпотеки морського судна. Викладено особливості укладання, виконання та припинення цього договору. Здійснено дослідження міжнародно-правового та іноземного досвіду регулювання відносин іпотеки морського судна. Сформульовано теоретичні висновки і надано науково обґрунтовані рекомендації щодо вдосконалення цивільного і морського законодавства України, механізму договірної регулювання забезпечувальних правовідносин із застосуванням іпотеки морського судна.

Ключові слова: види забезпечення виконання зобов'язань, іпотека, іпотека морського судна, договір іпотеки морського судна, іпотекодавець, іпотекодержатель, державна реєстрація іпотеки морського судна, звернення стягнення на предмет іпотеки морського судна.

АННОТАЦИЯ

Нигреева А.А. Правовое регулирование ипотеки морского судна. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.03 – гражданское право и гражданский процесс; семейное право; международное частное право. – Одесская национальная юридическая академия, Одесса, 2010.

Диссертация является первым в Украине комплексным исследованием, посвященным правовому регулированию ипотеки морского судна.

Актуальность его проведения обусловлена необходимостью развития морехозяйственного комплекса Украины в целом и ее национального торгового флота в частности. В этом контексте разработка оптимального правового регулирования отношений, связанных с обременением ипотекой морских судов, как эксплуатируемых, так и строящихся, имеет значительную научную и практическую ценность. Она обусловлена, прежде всего, тем, что соответствующие нормы действующего Кодекса торгового мореплавания Украины во многом являются устаревшими и не отвечающими нормам тех

международных конвенций, обязательство по выполнению которых взяла на себя Украина.

В процессе написания работы значительное внимание было уделено историческому развитию института ипотеки в гражданском и морском праве.

По мнению автора, правовое регулирование ипотеки морских судов в Украине должно базироваться на общецивилистических началах и соответствовать принципам гражданско-правового регулирования ипотечных отношений.

Ипотека представляет собой залог недвижимого имущества, к которому могут быть по юридическому критерию причислены и иные виды имущества, по сути движимого. Речь идет, в частности, о морских судах. В то же время в ряде иностранных законодательств вид имущества, отягощаемого ипотекой, не выступает ее определяющим признаком.

Важнейшей составляющей правового режима ипотеки представляется ее публичный характер, который должен обеспечиваться внесением ипотечной записи в какой-либо открытый государственный реестр.

Необходимым признаком ипотеки является также ее акцессорный характер по отношению к основному обязательству.

Ипотека имеет вещную природу, дополняемую, однако, некоторыми обязательственными чертами. Представляется правильным относить ипотечное право к правам на чужие вещи.

В диссертации проведен анализ юридических фактов, порождающих установление ипотечных правоотношений. Ипотека возникает на основании закона, судебного решения или договора. Если последнее основание установления ипотечных правоотношений является широко распространенным, то касательно первых двух в отечественном законодательстве наблюдается определенный пробел, который должен быть восполнен конкретизацией условий и случаев их применения.

Ипотека морского судна, обладая всеми перечисленными чертами ипотеки в целом, в то же время характеризуется определенными особенностями, обусловленными специфической сферой ее функционирования – торговым мореплаванием. Как самостоятельный вид обеспечения исполнения обязательств ипотеку морского судна следует отличать от таких видов обеспечения исполнения обязательств, как морские привилегированные требования и удержание.

Договор является главным основанием обременения судов ипотекой. Для нормального протекания договорных отношений между сторонами важным является соблюдение надлежащей формы и порядка заключения договора ипотеки морского судна, которые подразумевают под собой нотариальное удостоверение и регистрацию в Государственном судовом реестре Украины или Судовой книге Украины.

В работе определены основные элементы содержания договора ипотеки морского судна, в частности, те, которые касаются его предмета. Проанализировано то, что следует понимать под надлежащим исполнением договора ипотеки морского судна, а также выделены и исследованы случаи прекращения договорных отношений. Описаны основания и процедура обращения взыскания на морское судно, как с точки зрения национального

законодательства Украины, так и с учетом тех требований, которые содержатся в Международной конвенции о морских залогах и ипотеках 1993 г.

Анализ норм вышеуказанной конвенции позволил дать рекомендации по усовершенствованию и приведению в соответствие с нормами международного права также других положений отечественного морского законодательства.

В диссертации определены национальные особенности правового регулирования ипотеки морского судна в ряде стран общего и континентального права, которые могут быть позаимствованы отечественным правом. На основе проведенного исследования, сформулированы теоретические выводы и предоставлены научно обоснованные рекомендации по усовершенствованию гражданского и морского законодательства Украины, а также механизма договорного регулирования обеспечительных отношений, которые складываются в связи с обременением ипотекой морского судна.

Ключевые слова: виды обеспечения исполнения обязательств, ипотека, ипотека морского судна, договор ипотеки морского судна, ипотекодатель, ипотекодержатель, государственная регистрация ипотеки морского судна, обращение взыскания на предмет ипотеки морского судна.

SUMMARY

Nigreieva O.O. Legal regulations of ship mortgage. – Manuscript.

The candidate thesis in law within specialization 12.00.03 – civil law and civil procedure; family law; international private law. – Odesa National Law Academy, Odesa, 2010.

The dissertation is the first complex research on legal regulations of ship mortgage in Ukraine. In this work a concept of ship mortgage is being determined, main traits of both mortgage and ship mortgage are explored and the bases of creation of ship mortgage relations are analyzed. This work also deals with a civil law characteristic of a ship sea contract as the main basis of mortgage appearing. Here peculiarities of conclusion, fulfilment and termination of a sea mortgage contract are expounded. The author conducted a research of the international and foreign experience of sea mortgage legal regulations. The theoretical conclusions and scientifically sound recommendations regarding the perfection of Ukrainian civil and maritime law and contract regulation mechanism of securing relations using a ship mortgage are laid out.

Key words: guaranties of obligations' fulfilment, mortgage, ship mortgage, contract of ship mortgage, mortgagor, mortgagee, state registration of ship mortgage, recovery of mortgagee's interests from a ship mortgage object.